

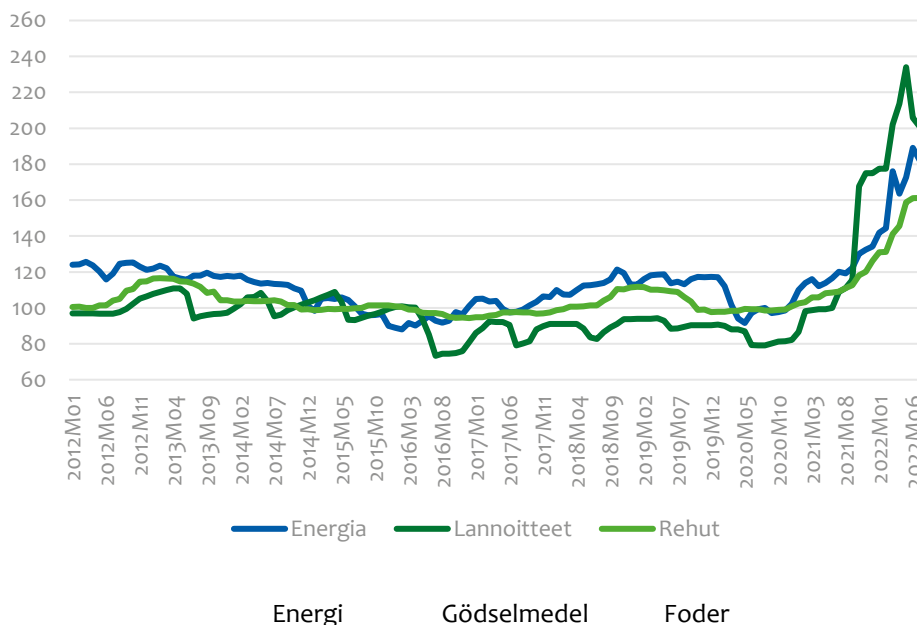
FÖRSLAG TILL UPPBYGGNAD AV KOSTNADSINDEX FÖR LIVSMEDELSSEKTORN

Livsmedelsmarknadsombudsmannen föreslår att man utvecklar kostnadsindex för livsmedelskedjan. Med hjälp av dessa index kan till exempel sådana förändringar på marknaden som beror på produktionskostnaderna enklare förmedlas vidare i livsmedelskedjan. Kostnadsindexen ska vara sådana att de ger en helhetsbild av de marknadsförändringar som respektive aktör möter. Aktörerna inom livsmedelskedjan uppmanas att låta forskare och andra sakkunniga utföra det egentliga arbetet med att utveckla kostnadsindexen. De som utför utvecklingsarbetet har ett nära samarbete med företrädare för aktörerna i kedjan. Genom företrädarnas medverkan i utvecklingsprocessen säkerställs att alla aktörer får sin röst hörd när indexen byggs upp.

Produktionskostnaderna för jordbruksprodukter och livsmedel har ökat exceptionellt snabbt. Intäkterna från primärproduktionen och livsmedelsindustrin har dock inte stigit i takt med kostnadsökningen. Situationen har varit svagast inom jordbruket.

Obalansen mellan den snabba kostnadsökningen i kedjan och den långsamma ökningen av penningflödena hotar livsmedelskedjans centrala verksamhetsförutsättningar. En fungerande livsmedelsförsörjning är en grundläggande förutsättning för ett fungerande samhälle. Tryggandet av den är en gemensam angelägenhet för hela livsmedelskedjan. Detta kräver omedelbara och konkreta korrigerande åtgärder av alla aktörer i kedjan.

Av produktionsinsatserna har särskilt priserna på gödselmedel stigit drastiskt under den senaste tiden. I juli 2022 var priserna på gödselmedel 85 procent högre än året innan. Under samma period steg också priserna på energi och foder så att de blev ungefär en och en halv gång högre än tidigare. Förändringarna har varit mångdubbla jämfört med det normala.

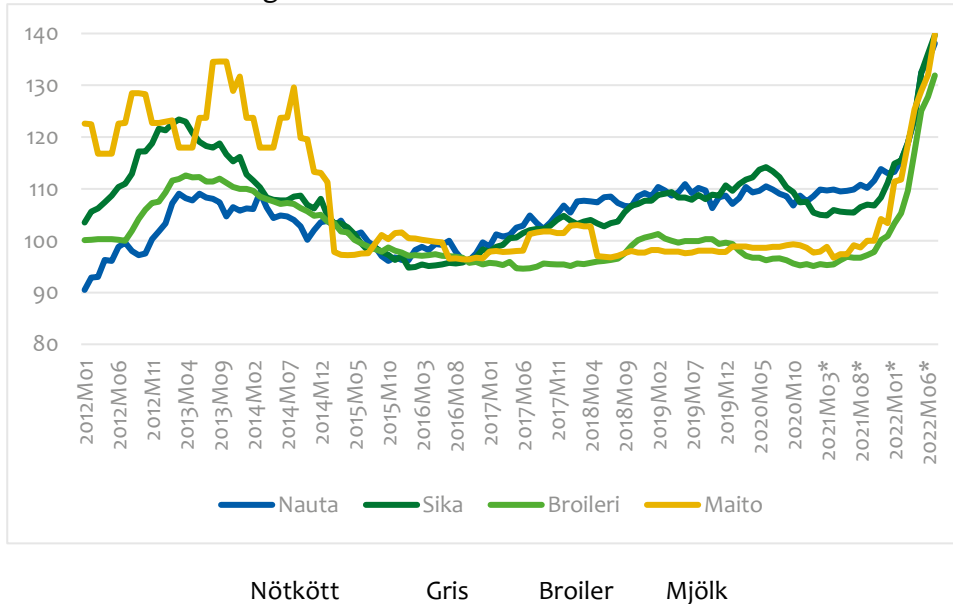

Index för inköpspriser på produktionsmedel inom jordbruket (2015=100), månadsuppgifter. Källa: Statistikcentralen

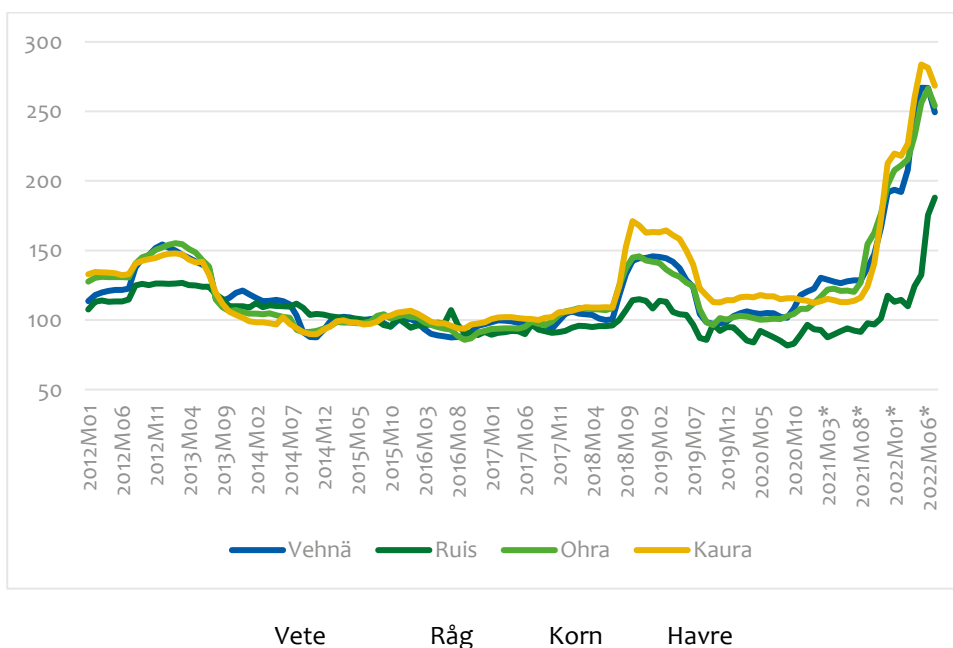
Producentpriserna på kött började stiga i slutet av året i kölvattnet av kostnadsökningen. I juli 2022 hade priserna på griskött och broiler stigit med cirka en tredjedel och priset på nötkött med cirka en

fjärdedel jämfört med motsvarande tidpunkt året innan. Producentpriset på mjölk steg under samma period med cirka 41 procent. Producentpriserna på spannmål steg raskt till följd av den knapphet som orsakades av det svaga skördeåret.

Jordbrukets producentprisindex (2015=100), månadsuppgifter, husdjursprodukter. Källa: Statistikcentralen

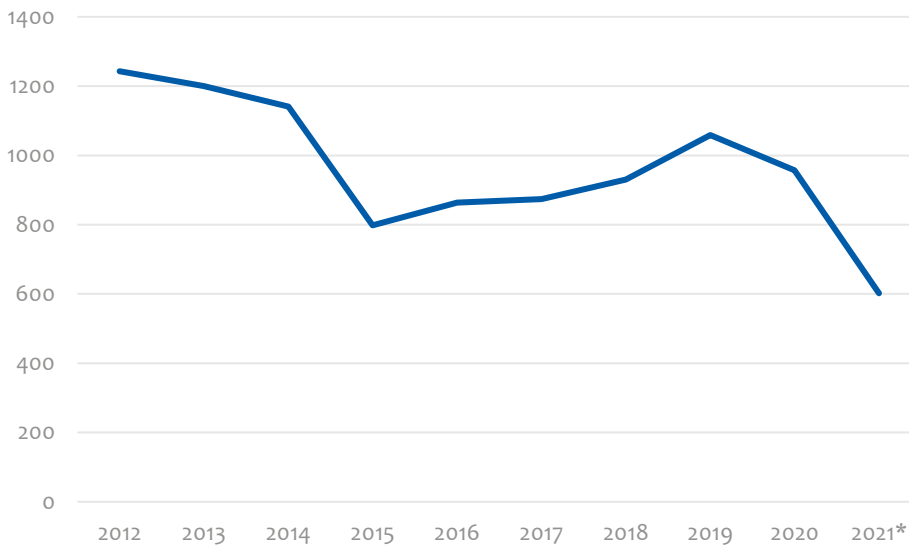
Jordbrukets producentprisindex (2015=100), månadsuppgifter, spannmål. Källa: Statistikcentralen

De högre producentpriserna räckte dock inte till för att kompensera gårdarna i synnerhet för det inkomstbortfall som den knappa spannmålsskörden orsakat och inte heller för de ökade kostnaderna för husdjursproduktionen. Som helhet försämrades jordbrukets lönsamhet betydligt i fjol.

Uppskattningarna av hur omfattande ändringen blev varierar ännu avsevärt. Enligt Statistikcentralen minskade företagarinkomsten från jordbruket med rentav en dryg tredjedel år 2021. År 2022 dras företagarinkomsten uppåt, dels till följd av det krisstöd som staten beviljade jordbruket i våras, dels på

grund av att producentpriserna stigit och att skörden är klart större än i fjol.

Företagarinkomst från jordbruket, miljoner euro. Källa: Statistikcentralen

Den kraftiga kostnadsökningen är inte bara ett problem för primärproduktionen. Också industrin har drabbats av exceptionellt stora kostnadsökningar. Enligt beräkningar som Robonomist gjort för Livsmedelsindustriförbundet har insatspriserna inom livsmedelsindustrin i augusti 2022 stigit med cirka 27 procent jämfört med motsvarande period året innan. Det har också förekommit problem till exempel med tillgången på förpackningar. De högre energipriserna utgör dessutom en prövning för såväl primärproduktionen, industrin som handeln. Då konsumtionen i allt högre grad riktar sig mot förädlade produkter och färdigmat ändras industrins kostnads- och intäktsstruktur. Produktionsinsatserna och arbetsmomenten blir fler. Samtidigt skapas det dock mervärde för marknaden, vilket borde ge mer pengar till kedjan.

Situationen inom livsmedelskedjan är på många sätt exceptionell. Det var den redan före kriget i Ukraina, vilket har förvärrat situationen ytterligare. Det pågående kriget lägger ännu mer press på kedjan. Kriget orsakar stor osäkerhet på livsmedelsmarknaden och ett tryck på att höja livsmedelspriserna. I västvärlden hänför sig de största riskerna till energipriserna, och därigenom också priserna på gödselmedel. I utvecklingsländerna är de högre matpriserna ett verkligt problem.

Livsmedelsekonomins kostnadsindex har i offentligheten ofta lyfts fram som ett nytt sätt att stärka kopplingen mellan produktionskostnaderna och producentpriset. Kyösti Arovuori föreslog i sin utredning¹ att livsmedelskedjans kostnadsindex kunde vara ett sätt att främja förmedlingen av signaler från marknaden.

Detta förslag ingår i ett paket med tre separata rekommendationer och förslag inom samma ämnesområde. Utöver detta förslag omfattar helheten också en rekommendation om precisering av avtalspraxis inom livsmedelskedjan samt en rekommendation för att förbättra lönsamheten inom livsmedelskedjan.

¹ Arovuori, K. 2022. Elintarvikeketjun sopimusrakenteet.

Tillgänglig: https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/etmv/elintarvikeketjun-sopimussuhteet_reinu-econ-oy.pdf.

Hänvisad: 1.6.2022.

Vad är ett index?

Ett index är ett relationstal som beskriver den relativa förändringen jämfört med en basperiod. Med hjälp av index kan man följa den sammanräknade förändringen av flera faktorer med tiden. Indexet kan beskriva förändringar av vilka mätbara faktorer som helst. Allmänt kända index är till exempel *indexet för mänsklig utveckling (HDI)* som utvecklats av Förenta Nationernas utvecklingsprogram (UNDP), *indexet Dow Jones Industrial Average*, som följer kursutvecklingen för industriaktier på den amerikanska aktiemarknaden och *konsumentprisindex* som beskriver konsumentprisernas utveckling och som i Finland upprätthålls av Statistikcentralen.

Indexens starka sidor anses vara deras förmåga att komprimera mångsidiga frågor i en enkel form till stöd för beslutsfattandet. Det är lättare att bedöma en förändring med hjälp av index än genom att följa med indexkopplade data som ofta är mycket omfattande. Med hjälp av index kan det också vara lättare att motivera olika frågor för allmänheten.

Användningen av index är emellertid också förenad med risker. Om indexet inte har byggts upp omsorgsfullt eller om indexet tolkas fel, kan felaktiga slutsatser dras utifrån det. Ett dåligt uppbyggt index lämnar också dörren öppen för att göra tendentiösa tolkningar och för att ifrågasätta de faktorer som valts till indexet och viktandet av dem, och därmed riktigheten av hela indexet. Dessutom bör man hålla i minnet att indexen endast gör det möjligt att jämföra utvecklingen och inte nivåerna. Det finns också en risk för felaktig tolkning av indexen.

När ett index byggs upp måste man fästa uppmärksamhet vid indexets teoretiska referensram samt vid behandlingen av och egenskaperna hos valda variabler och data. Dessutom spelar presentationen och spridningen av indexresultaten en nyckelroll. Mer information finns till exempel i handboken *Handbook on Constructing Composite Indicators – Methodology and user guide* från Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) och Europeiska kommissionens gemensamma forskningscentrum (JRC).

I Finland tar Statistikcentralen fram olika kostnadsindex till stöd för beslutsfattandet. De hänför sig i huvudsak till trafik och transporter, byggande samt energipriser. En förteckning över indexen finns på Statistikcentralens [webbplats](#).

Kostnadsindex för livsmedelsekonomin

Med de föreslagna kostnadsindexen för livsmedelsekonomin skulle man beskriva livsmedelsekonomin kostnadsutveckling. Indexen skulle i huvudsak basera sig på sådana statistikuppgifter som redan används. Livsmedelsekonomin kostnadsindex skulle dock vara tämligen invecklade jämfört med de ovan nämnda kostnadsindex som Statistikcentralen producerar och innehålla en avsevärd mängd kostnadsposter. Dessutom finns det stora skillnader mellan produktionsinriktningarna och produkterna när det gäller kostnadsposter och viktandet av dem.

Uppbyggandet av index förutsätter att statistiken utvecklas. Statistiken måste bättre svara mot indexbehoven. Exempelvis de intervaller och den fördröjning med vilka statistikuppgifterna för närvarande offentliggörs räcker nödvändigtvis inte till för de beskrivna indexens behov. Det bör också utredas hur den nuvarande statistiken kan utvecklas så att den blir mer aktuell, heltäckande och detaljerad.

Den information om livsmedelskedjans kostnader och intäkter som behövs för att bygga upp index fås till exempel från inköpsprisindexet för jordbrukets produktionsmedel, jordbrukets producentprisindex,

statistiken över jordbrukets producentpriser, industrins producentprisindex och konsumentprisindexet. Till exempel innehåller konsumentprisindex ett delindex för *livsmedel och alkoholfria drycker*, som är uppdelat i underindex på fyra olika nivåer. Genom att kombinera index på lägre nivåer får man index på högre nivå. För att statistiken ska motsvara livsmedelsekonomins kostnadsindex behövs åtminstone vissa ändringar i statistikföringspraxis. Det kan också behövas ändringar i lagstiftningen till exempel i de bestämmelser som reglerar informationsskyldigheten.

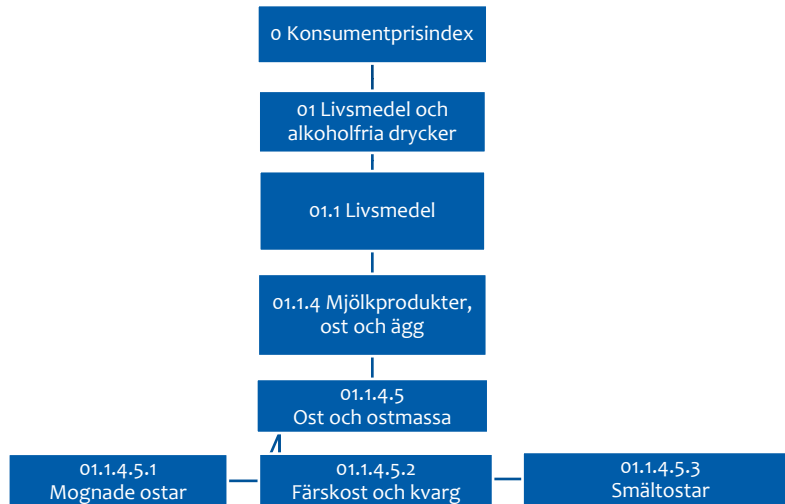

Bild 1. Exempel på konsumentprisindexets uppbyggnad och underindex.

Det är uppenbart att ett enda allmänt kostnadsindex för livsmedelsekonomin inte kan täcka kostnadsutvecklingen för alla livsmedel. Redan bara inom jordbruket drabbas olika produktionsinriktningar på olika sätt när kostnaderna stiger. Till exempel en prishöjning på spannmål höjer också priserna på spannmålsbaserade foder. För husdjursgårdar, i synnerhet svin- och fjäderfågårdar, innebär höjda foderpriser att kostnaderna ökar. För växtproduktionsgårdar innebär ett högre spannmålspris däremot att inkomsterna ökar. Därför är det också nödvändigt att bygga upp sådana underindex där kostnadsfaktorernas viktning motsvarar kostnadsstrukturen inom respektive produktionsinriktning.

Utöver de olika produktionsinriktningarna inom jordbruket måste man beakta att primärproduktionen och förädlingen har mycket olika kostnadsstrukturer. Dessutom säljs många av primärprodukterna vidare från livsmedelsindustrin i mycket olika former. Till exempel säljs endast en bråkdel av köttet som färskt kött medan en stor del säljs i form av olika förädlade produkter och som en del av andra produkter, såsom färdigmat. Då måste man fundera på hur kött som sålts i annan form än som färskt kött ska beaktas i indexen. Det kan antas att en direkt jämförelse av producentpriset på kött med konsumentpriset på kött inte ger en tillräckligt bra bild av marknadsläget för kött och köttprodukter.

För att skillnaderna mellan produktionsinriktningar och produkter ska kunna beaktas behövs det sannolikt flera produktionsinriktnings- och produktspecifika underindex. I dessa underindex beaktar man hur kostnadsfaktorerna och deras viktning varierar mellan produktionsinriktningar och produkter.

Det allmänna kostnadsindexet för livsmedelsekonomin bildas genom att underindexen slås samman till exempel på samma sätt som konsumentprisindex.

Utvecklandet av kostnadsindex är en mycket komplicerad process som kräver en mängd utrednings- och utvecklingsarbete. Det behövs betydande resurser för detta arbete. För att skapa ett index krävs ett projekt där man bygger upp omfattande och fungerande index som gör det möjligt att behandla olika produktionsinriktningar och produkter på lika villkor. Det egentliga arbetet för att utveckla kostnadsindexen utförs av forskare och andra sakkunniga i samarbete med företrädare för aktörerna i kedjan. Genom företrädarnas närvaro i utvecklingsprocessen säkerställs att alla aktörer blir hörda när indexet byggs upp. De kan göras delaktiga i projektet till exempel genom styrgruppsarbete.

Index kan utnyttjas i situationer där kostnaderna plötsligt förändras så mycket att verksamhetsförutsättningarna i hela kedjan stöps om. I detta syfte kan indexet till exempel fungera på så vis att man bestämmer ett intervall för indexet som, när det överskrids eller underskrids, utlöser förhandlingar om prisjusteringar under prisperioden.

Det är viktigt att komma ihåg att kostnadsökningar ändå inte alltid innebär att lönsamheten försämras. Till exempel under innevarande skördeår förväntas spannmålspriserna förbli rätt höga. Tack vare höga producentpriser och rikliga skördar är växtodlingsgårdarnas resultat i allmänhet rätt bra, trots att priserna på produktionsinsatser har stigit. Därför är det ofta nödvändigt att överväga om kostnadsutvecklingen borde ställas i relation till exempelvis hur intäkterna har utvecklats. Om intäkterna i vilket fall som helst ökar, skulle indexet nödvändigtvis inte utlösa nya prispförhandlingar. För detta ändamål behövs klart noggrannare statistiska uppgifter som offentliggörs oftare än i dagens läge. Det vore skäl att till exempel kunna följa konsumentpriserna och industrins producentpriser i euro på samma sätt som producentpriserna inom jordbruket.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen föreslår att alla aktörer inom livsmedelskedjan (primärproduktionen, förädlingsindustrin, handeln och de offentliga upphandlingsorganisationerna) börjar vidta åtgärder för att bygga upp ett kostnadsindex. Sådana åtgärder är bland annat:

- alla aktörer deltar i utvecklandet av indexet
 - överlåter den information som behövs för att utveckla indexet
 - ser till att utvecklingsarbetet får finansiering och andra behövliga resurser
 - väljer den aktör eller sammanslutning som genomför utvecklingsarbetet
- den aktör som valts att utföra utvecklingsarbetet för aktiv dialog med kedjans aktörer medan utvecklingsarbetet pågår
- alla aktörer kommer tillsammans överens om hur och för vilka produktionsinriktningar och/eller produkter indexet ska tillämpas när det gäller att jämma ut pristoppar
- alla aktörer åtar sig att agera enligt överenskommelsen